

Love & Sense

Een peereducatieprogramma voor het MBO

Werkblad beschrijving interventie

Werkblad, versie mei 2019

Dit is een gezamenlijk werkblad van de volgende kennisinstituten:

Colofon

Ontwikkelaar/licentiehouder van de interventie

Naam organisatie : GGD Noord- en Oost-Gelderland
E-mail : seksenzo@ggdnog.nl
Telefoon : 088-4433000

Website : <https://interventies.loketgezondleven.nl/leefstijlinterventies/interventies-zoeken/1402184>

Contactpersoon

Naam : Renate Weijenberg
E-mail : r.weijenberg@ggdnog.nl
Telefoon : 088-4433309

Referentie in verband met publicatie

Naam auteur(s) : L. van Dijk & R. Weijenberg
Titel interventie : Love & Sense. Een peereducatieprogramma voor het MBO.
Databank(en) : Loket Gezond Leven
Plaats, instituut : Warnsveld, GGD Noord- en Oost-Gelderland
Datum : Januari 2021

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	3
Samenvatting	4
Korte samenvatting van de interventie	4
Doelgroepen	4
Doel	4
Aanpak	4
Materialen	4
Onderbouwing	5
Onderzoek	5
1. Uitgebreide beschrijving	6
1.1 Doelgroepen	6
1.2 Doelen	7
1.3 Aanpak	7
2. Uitvoering	11
2.1 Materialen	11
2.2 Locatie en type organisatie	11
2.3 Opleiding en competenties van de uitvoerders	11
2.4 Kwaliteitsbewaking	12
2.5 Randvoorwaarden	12
2.6 Implementatie	12
2.7 Kosten	13
3. Onderbouwing	14
3.1 Probleem	14
3.2 Oorzaken	15
4. Onderzoek	16
4.1 Onderzoek naar de uitvoering	16
5. Aangehaalde literatuur	18
6. Praktijkvoorbeeld	19
Bijlage 1: Overzicht van de lessen, les(sub)doelen, determinanten, opdrachten in de handleiding en bijbehorende lesmethodiek	

Samenvatting

Korte samenvatting van de interventie

Het hoofddoel van de interventie is om jongeren op het MBO in staat te stellen gezonde en verantwoorde keuzes te maken met betrekking tot liefde, relaties en seks en het gesprek over seksualiteit te kunnen voeren met leeftijdsgenoten.

Door middel van de interventie krijgen tweede, derde of vierdejaars MBO studenten die een studie volgen in de Zorg- en Welzijnsector kennis en vaardigheden aangereikt met betrekking tot seksuele gezondheidsthema's zodat zij 1) zelf gezonde en verantwoorde keuzes kunnen maken 2) zelf voorlichting kunnen geven aan 'peers' ('ontwikkelingsgelijken') en 3) als aankomend professional in staat zijn deze thema's te bespreken met hun toekomstige doelgroep.

Er wordt gebruik gemaakt van peer-to-peer educatie. Uit onderzoek blijkt dat informatie over seksualiteit het best beklijft als deze goed aansluit bij de belevingswereld. Door het gebruik van peers is er gelijkheid in leeftijd, achtergrond en intelligentieniveau. De evaluaties van het project bevestigen dat de methode aansluit en gewaardeerd wordt door zowel docenten als studenten.

Doelgroepen

- De hoofddoelgroep bestaat uit de peereducators. Dit zijn tweede, derde of vierdejaars studenten binnen de Zorg en Welzijnsector die door middel van een lessenserie opgeleid worden om een voorlichting te geven over seksuele gezondheid aan eerstejaars studenten binnen het MBO.
- De intermediaire doelgroep zijn docenten van het MBO die de lessen aan de peereducators verzorgen.

Doel

Het hoofddoel van de interventie is om jongeren op het MBO in staat te stellen gezonde en verantwoorde keuzes te maken met betrekking tot liefde, relaties en seks en het gesprek over seksualiteit te kunnen voeren met leeftijdsgenoten. Het hoofddoel is verder uitgewerkt in subdoelen in hst 1.

Aanpak

De interventie bestaat uit drie onderdelen:

1. De **docenttraining 'Lesgeven in de Liefde'**: Docenten worden in de eerste plaats getraind door de GGD in het geven van lessen over seksualiteit aan de hand van het gelijknamige lespakket, ondersteunende materialen en website van Lang Leve de Liefde.
2. De **lessenserie**: Door middel van de lessenserie worden studenten (klassikaal) door de docenten opgeleid tot peereducators. De lessenserie bestaat uit 5 lessen met een inhoudelijk thema: 'Liefde en relaties', 'De geslachtsorganen, menstruatiecyclus en anticonceptie', 'Veilig vrijen, soa en Sense', 'Seksualiteit en weerbaarheid' en 'Seksuele- en genderdiversiteit'. Daarnaast worden 3 lessen besteed aan het voorbereiden van de eindopdracht, met aandacht voor didactische en presentatievaardigheden en mogelijke dilemma's bij het geven van voorlichting over seksuele gezondheidsthema's.
3. De **'Dag van de Liefde'**: De peereducators geven voorlichting aan andere studenten van het MBO over verschillende seksuele gezondheidsthema's.

Materialen

- Er is een draaiboek beschikbaar voor medewerkers van de GGD, waarin alle stappen van het project zijn beschreven. Het draaiboek is bedoeld voor medewerkers van andere GGD'en die willen starten met 'Love & Sense' op een MBO locatie in hun regio.
- Er is een docentenhandleiding beschikbaar met een beschrijving van alle lessen.
- De studenten ontvangen een overzicht met betrouwbare websites en erkende materialen die te gebruiken zijn voor de Dag van de Liefde. De materialen zijn gerangschikt op thema.

- De GGD stelt de bijbehorende leskisten/materialen en promotiematerialen van Sense ter beschikking.
- Er worden Prezi's gebruikt bij de gastlessen van de GGD.

Onderbouwing

Love & Sense maakt gebruik van peer-to-peer educatie: jongeren krijgen les van andere jongeren. Jongeren ontvangen informatie over seksualiteit het best als deze goed aansluit bij hun belevingswereld. Door het inzetten van peers is er gelijkheid in leeftijd, achtergrond en intelligentieniveau. Ook delen peers onderling makkelijker (intieme) ervaringen met elkaar waardoor er meer diepgang plaats kan vinden. Het praten over seksualiteitsthema's is op dit moment geen standaard onderdeel binnen de lesprogramma's van MBO Zorg- en Welzijnsopleidingen. De interventie Love & Sense zorgt ervoor dat studenten binnen deze sector leren praten over seksualiteit met leeftijdsgenoten en hierdoor in de toekomst in staat zijn het onderwerp te bespreken met hun doelgroep.

Onderzoek

Er zijn door het evaluatiebureau van de GGD Noord- en Oost-Gelderland diverse procesevaluaties gedaan. De meest recente procesevaluatie is uitgevoerd in het schooljaar 2019-2020 bij MBO school Aventus te Apeldoorn. Hieruit komt naar voren dat zowel docenten als studenten erg positief zijn over de interventie. Docenten geven aan dat de docententraining en de ondersteuning van de GGD hen goede handvatten biedt om de lessen volgens de docentenhandleiding uit te voeren. De peereducators vinden de lessen prettig en leerzaam. Zij vinden het leuk, maar ook wel spannend, om eerstejaars studenten voor te lichten. De eerstejaars studenten die voorlichting krijgen van de peereducators vinden het prettig om door leeftijdsgenoten te worden voorgelicht. Het merendeel van de eerstejaars studenten weet na de voorlichting wat de website van Sense en het (Sense) jongerensprekuur van de GGD zijn.

De afgelopen jaren zijn er op basis van de procesevaluaties en evaluatiegesprekken tussen de docenten en GGD verschillende aanpassingen en toevoegingen gedaan aan het programma. Zo is onder meer cultuursensitief werken een onderdeel geworden van de docententraining, en is het onderwerp LHBTQAI toegevoegd aan de docentenhandleiding. Op die manier ontwikkelt het programma zich continu door. Meer informatie over de verschillende evaluaties is te vinden in hoofdstuk 4.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroepen

Uiteindelijke doelgroep

- De hoofddoelgroep van de interventie 'Love & Sense' zijn de peereducators. Dit zijn studenten die een niveau 3 of 4 opleiding volgen binnen de Zorg en Welzijnssector en in hun tweede, derde of vierde leerjaar zitten.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep van de interventie zijn de docenten van het MBO. Deze bestaan uit:

- De docent(en) die de lessen aan de peereducators verzorgt/(en).

Selectie van doelgroepen

Love & Sense is geschikt voor sociale opleidingen waarbij studenten in hun toekomstige beroep geacht worden over het thema seksuele gezondheid te kunnen praten met hun toekomstige doelgroep. Denk hierbij aan opleidingen als maatschappelijk werk, sociaal-cultureel werker of pedagogisch werk. Als het bestuur van een opleiding ervoor kiest om mee te doen met Love & Sense wordt dit een verplicht onderdeel in het curriculum en doen alle studenten van de betreffende klassen mee.

Love & Sense is geschikt voor tweede, derde of vierdejaars studenten van een niveau 3 of 4 opleiding. Deze studenten worden in staat geacht om de lesstof van de interventie in voldoende mate te beheersen en adequaat over te kunnen dragen op andere studenten. Uit ervaring is gebleken dat studenten van een niveau 1 of 2 opleiding minder geschikt zijn als peereducators. Deze studenten zijn slechter in staat alle informatie te onthouden en goed over te kunnen dragen. Ook zijn deze studenten minder zelfstandig in het voorbereiden en uitvoeren van de voorlichting dan studenten van een niveau 3 of 4 opleiding. De peereducators ervaren het als onprettig als zij voorlichting moeten geven aan studenten die ouder zijn dan zichzelf. Hierdoor zijn ook peereducators uit leerjaar 1 niet geschikt.

Voor de 1^e jaars studenten die de voorlichting tijdens de Dag van de Liefde ontvangen zijn geen contra indicaties aanwezig. Alle studenten uit het 1^e jaar van het MBO zijn geschikt om deze voorlichting te krijgen. Ook niveau 1 en 2 studenten kunnen de Dag van de Liefde volgen, al moet er dan wel extra aandacht zijn voor het niveauverschil.

Tijdens de lessen en de Dag van de Liefde is er volop aandacht voor veiligheid. Peereducators worden tijdens de lessen voorbereid op het omgaan met peers die negatieve seksuele ervaringen hebben. Ook is er een vangnet (leraar, vertrouwenspersoon) waar studenten terecht kunnen als zij het moeilijk hebben. Daardoor kunnen studenten met negatieve ervaringen doorgaans gewoon meedoen. Studenten die last krijgen door het volgen van de lessen of Dag van de Liefde, kunnen altijd met hun leerkracht in gesprek over deelname.

De intermediaire doelgroep bestaat uit docenten van de betrokken opleiding. Hoewel het gehele team van docenten vaak groter is, is het gebruikelijk dat slechts 1 of 2 docenten de lessen gaan geven en echt betrokken zijn bij de uitvoer van het project. De andere docenten worden wel meegenomen in het geheel maar hoeven geen actieve bijdrage te leveren. Het is een vereiste dat de docenten die de lessen gaan geven de docententraining hebben gevolgd en affiniteit hebben met het thema seksuele gezondheid. De uiteindelijke selectie van de docenten die de lessen gaan geven wordt door het team zelf gecoördineerd. Vaak zijn dit docenten die in voorgaande jaren ook betrokken zijn geweest bij het project.

Betrokkenheid doelgroep

Het peereducatieprogramma Love & Sense is in nauwe samenwerking tussen GGD Noord- en Oost Gelderland en de regionale MBO locaties in de regio Gelderland ontwikkeld. Dit zijn Landstede Harderwijk, Aventus Apeldoorn en het Graafschap College in Doetinchem. Nieuwe ideeën en thema's werden (en worden nog steeds) voorgelegd aan een groep afgevaardigde docenten vanuit deze MBO locaties. Er wordt

getoetst op praktische haalbaarheid en relevantie. Zijn de thema's die uit de literatuur komen ook de thema's die de docenten in de praktijk terug zien komen? Denk aan seksuele diversiteit, seksueel grensoverschrijdend gedrag en de plezierige kanten van seks. Maar ook: is het praktisch haalbaar om één dag lang 10 lokalen te kunnen reserveren voor de voorlichtingen tijdens de Dag van de Liefde? Doordat het programma in samenwerking met de uitvoerende partij is opgezet, zijn er realistische doelen opgesteld die passen bij de dagelijkse praktijk van het MBO. Door de jaarlijkse evaluaties worden ook de studenten van het MBO actief betrokken bij de ontwikkeling van de interventie. Zo hebben zij de mogelijkheid om zelf thema's aan te dragen die zij belangrijk vinden en om feedback te geven op de lessen en de werkvormen. Deze evaluatie wordt jaarlijks gedaan door middel van een gesprek met een groep afgevaardigde studenten en een vragenlijst die aan alle deelnemende studenten wordt voorgelegd. De bevindingen worden gebundeld in een procesevaluatie.

1.2 Doelen

Hoofddoel

Het hoofddoel van de interventie is om jongeren op het MBO in staat te stellen gezonde en verantwoorde keuzes te maken met betrekking tot liefde, relaties en seks en het gesprek over seksualiteit te kunnen voeren met leeftijdsgenoten.

Subdoelen

Studenten (peereducators):

1. Hebben na het volgen van de lessen kennis over liefde en relaties, geslachtsorganen, menstruatiecyclus, anticonceptie, (on)veilig vrijen, de bijbehorende risico's van onveilig vrijen, soa's, seksuele weerbaarheid, seksuele- en genderdiversiteit, het Sense spreekuur van de GGD en de website sense.info)¹;
2. Voelen zich na het volgen van de lessen in staat om seksualiteit en bestaande normen met jongeren bespreekbaar te kunnen maken;
3. Hebben een positieve houding ten aanzien van het bespreekbaar maken van seksualiteit met jongeren;
4. Hebben kennis over ondersteunende materialen, werkvormen en betrouwbare websites die zij kunnen gebruiken om seksualiteit met jongeren bespreekbaar te maken.

Docenten:

5. Kennen na het volgen van de docententraining het Sense spreekuur van de GGD en de website sense.info;
6. Kunnen na de docententraining de lessenserie aan de peereducators geven;
7. Hebben na de uitvoering van de lessenserie een positieve attitude ten aanzien van het bespreekbaar maken van seksualiteit met jongeren;
8. Hebben na de docententraining kennis over ondersteunende materialen, werkvormen en websites (o.a. langlevedeliefde.nl; lesgevenindeliefde.nl en sense.info) die zij kunnen gebruiken om seksualiteit met jongeren bespreekbaar te maken.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Het tijdpad dat hieronder uiteengezet is geeft de stappen weer van het project. Ook is aangegeven wie er verantwoordelijk is voor de uitvoering van de betreffende actie.

Dit is een globale indicatie, waarvan afgeweken kan worden. Ter illustratie schrijven we het tijdpad uit zoals deze wordt uitgevoerd bij het MBO Aventus te Apeldoorn. Als een school al meerdere jaren meedoet worden bepaalde stappen steeds makkelijker, zoals het maken van werkafspraken en het bespreken van ieders verantwoordelijkheid. Echter in de basis worden alle stappen jaarlijks met de school doorlopen.

¹ Dit zijn de onderwerpen die uitgewerkt zijn in de lessenserie. Specifieke doelstellingen per les staan in de docentenhandleiding beschreven.

Tijdpad	Stap	Actie	Uitvoerder(s)
Mei	1	MBO school benaderen.	Gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid.
Mei -Juni	2	Werkafspraken maken met de school.	Gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid.
September	3	Werkplan incl. taken & verantwoordelijkheden GGD en MBO uitwerken.	Gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid i.s.m. verpleegkundige Seksuele Gezondheid.
September	4	Activiteiten regelen die voortkomen uit overleg met contactpersoon van school.	Gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid.
November	5	Docententraining 'Lang Leve de Liefde' voorbereiden en uitvoeren.	Gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid i.s.m. verpleegkundige Seksuele Gezondheid.
November-Januari	6	Lessenreeks uitvoeren / trainen van de peereducators.	Docent i.s.m. gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid en verpleegkundige Seksuele gezondheid.
Januari	7	'Dag van de Liefde' voorbereiden en uitvoeren.	Docent i.s.m. gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid en verpleegkundige Seksuele Gezondheid.
Februari	8	Evaluatie.	Gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid (i.s.m. epidemioloog).
Februari-Mei	9	Docentenhandleiding aanpassen en onderhouden van contact met het MBO.	Gezondheidsbevorderaar Seksuele Gezondheid.

Inhoud van de interventie

Hieronder volgt een korte samenvatting per stap. Voor een uitgebreide beschrijving kunt u het draaiboek voor GGD'en raadplegen. Deze is op te vragen bij de contactpersoon van de GGD.

1. MBO scholen benaderen

Als het een (afdeling van) een MBO school betreft dat nog nooit heeft meegedaan, dan begint deze stap met het leggen van contact met de school en inventariseren of er interesse is in het project. De GGD licht het project en de taakverdeling tussen GGD en de school toe. Als de school meedoet, wordt er een contactpersoon aangewezen vanuit de school. Binnen de GGD wordt de deelname van de school besproken met de betrokkenen (manager, gezondheidsbevorderaars, verpleegkundigen en artsen).

Op scholen waar het project al langer loopt wordt ongeveer 3 maanden voordat de lessen uitgevoerd worden contact opgenomen met de contactpersoon/docent die de lessen geeft.

2. Werkafspraken maken met de school

In een persoonlijk gesprek tussen de gezondheidsbevorderaar van de GGD en de contactpersoon van de school worden afspraken gemaakt over de samenwerking dat jaar. De docentenhandleiding wordt inhoudelijk doorgenomen. De docent kan suggesties ter verbetering doen of een bepaald

onderwerp inbrengen dat volgens hem/haar meer aandacht behoeft. Daarnaast wordt gekeken naar de planning van het project, het aantal studenten dat meedoet en de evaluatie van het voorgaande jaar. Ook peilt de gezondheidsbevorderaar het aantal deelnemers voor de docententraining. De contactpersoon stelt de andere docenten binnen de afdeling op de hoogte. De docententraining is verplicht voor de docent die de lessen gaat geven.

3. Werkplan incl. taken & verantwoordelijkheden GGD en de school uitwerken

Alle afspraken die gemaakt zijn in stap 1 en 2 worden door de gezondheidsbevorderaar in een werkplan beschreven en voorgelegd aan de betrokkenen binnen de GGD (verpleegkundige die de gastlessen gaat uitvoeren, manager). Dit plan wordt afgestemd met de docent/contactpersoon van de school.

4. Activiteiten regelen die voortkomen uit overleg met contactpersoon van school

De afspraken uit voorgaande stappen worden uitgevoerd. Het gaat bijvoorbeeld om het plannen van de docententraining, het inplannen van de gastlessen, het reserveren van materialen voor de lessen en de Dag van de Liefde, het actualiseren en opsturen van de docentenhandleiding en het inventariseren van de voorraad gadgets voor de Dag van de Liefde.

5. Docententraining 'Lesgeven in de Liefde' voorbereiden en uitvoeren

De verpleegkundige en gezondheidsbevorderaar stemmen de taakverdeling en inhoud van de training met elkaar en de school af. Zij bereiden de training voor, voeren deze uit en evalueren deze volgens het draaiboek.

Betrokken docenten(teams) worden in deze bijeenkomst getraind in het geven van lessen over seksualiteit aan de hand van het lespakket, de ondersteunende materialen en de website van Lang Leve de Liefde MBO. Het belangrijkste doel is om docenten handvatten te bieden bij het bespreekbaar maken van het thema seksuele gezondheid met studenten. Als een schoollocatie al meerdere jaren meedoet, kan er gekozen worden om een ander inhoudelijk thema te bespreken tijdens de docententraining, bijvoorbeeld sexting, grooming en sextortion. Daarnaast is er gelegenheid om ervaringen uit te wisselen en diverse ondersteunende materialen te bekijken.

6. Lessenreeks uitvoeren

De docent van de school voert de lessenreeks uit, zoals beschreven in de docentenhandleiding. De studenten ontvangen een overzicht met materialen en betrouwbare websites voor de inhoud van hun voorlichting. Door middel van de lessen en het overzicht van materialen worden studenten opgeleid tot peereducators. Naast de inhoudelijke thema's, zoals soa en anticonceptie, wordt er ook uitvoerig stilgestaan bij didactische- en presentatievaardigheden en mogelijke dilemma's die zij tegen kunnen komen tijdens hun voorlichting.

In de docentenhandleiding zijn 5 lessen van 60-90 minuten uitgewerkt met een inhoudelijk thema: 'Liefde en relaties', 'Geslachtsorganen, menstruatiecyclus en anticonceptie', 'Veilig vrijen, soa en Sense', 'Seksualiteit en weerbaarheid' en 'Seksuele- en genderdiversiteit'. Daarnaast worden er 3 lessen besteed aan didactische- en presentatievaardigheden en krijgen ze de tijd om hun voorlichting inhoudelijk vorm te geven.

De lessen 'Geslachtsorganen, menstruatiecyclus en anticonceptie' en 'Veilig vrijen, soa en Sense' worden door een verpleegkundige Seksuele Gezondheid van de GGD uitgevoerd. De materie over deze onderwerpen is complex. Daarom is ervoor gekozen om dit bij de GGD te houden. Bovendien verlaagt een gastles van de GGD de drempel naar het (Sense) jongerensprekuur van de GGD doordat de studenten kennismaken met de verpleegkundige. De overige lessen worden door de docent van de school gegeven. Om de kwaliteit van de voorlichting te waarborgen is de gezondheidsbevorderaar aanwezig bij de les voorafgaand aan de Dag van de Liefde. Tijdens die les geven de peereducators een 'generale repetitie' van hun voorlichting en geeft de gezondheidsbevorderaar tips.

7. 'Dag van de Liefde' voorbereiden en uitvoeren

De peereducators geven een voorlichting aan eerstejaars studenten over in ieder geval de onderwerpen veilig vrijen, soa en anticonceptie en daarnaast een zelf gekozen thema op het vlak van de seksuele gezondheid. Daarnaast zijn de 10 Gouden Regels en het Sense spreekuur van de GGD verplichte onderdelen van de voorlichting. Suggesties voor werkvormen worden gegeven in een speciaal overzicht met materialen voor studenten. De exacte inhoud wordt door de peereducators, de docent en gezondheidsbevorderaar samen bepaald en vastgelegd in een draaiboek. In de voorlichting maken de studenten gebruik van materialen die zijn ontwikkeld door landelijke expertisecentra op het thema seksuele gezondheid, zoals Rutgers en Soa Aids Nederland. Een voorbeeld hiervan is de anticonceptiekoffer, met daarin verschillende anticonceptiemiddelen, glijmiddel en een zwangerschapstest.

De peereducators worden tijdens de 'Dag van de Liefde' beoordeeld door een aantal docenten en enkele medewerkers van de afdeling seksuele gezondheid van de GGD. Dit gebeurt aan de hand van een beoordelingslijst die is opgesteld door de opleiding/school.

8. Evaluatie

Het project wordt op verschillende manieren geëvalueerd.

- Met de docent wordt ruim van tevoren een startgesprek gepland om het project door te nemen. Verbeterpunten van het laatste jaar worden dan doorgenomen en vastgelegd in het werkplan.
- De studenten die de Dag van de Liefde volgen krijgen een evaluatieformulier, ontwikkeld door de GGD, aan het eind van de Dag van de Liefde. Deze formulieren worden door de gezondheidsbevorderaar van de GGD ingenomen en verwerkt in een verslag. Dit verslag wordt met de docent gedeeld en wordt ook meegenomen in het startgesprek met de docent.
- Daarnaast is er de mogelijkheid om het project samen met een epidemioloog van het evaluatiebureau verbonden aan de GGD te evalueren. Daarvoor zijn evaluatie-instrumenten ontwikkeld. Een uitgebreide evaluatie door de epidemioloog wordt eens in de vijf jaar uitgevoerd. In de tussenliggende jaren volstaat een evaluatie uitgevoerd door een gezondheidsbevorderaar.

9. Docentenhandleiding aanpassen en onderhouden van contact met de school

Als uit voorgaande stappen blijkt dat de docentenhandleiding aangepast moet worden, dan doet de gezondheidsbevorderaar dit voordat de lessenserie uitgevoerd wordt. Dit gebeurt in samenspraak met de docent die de lessen geeft. Zo zijn in het schooljaar 2019-2020 de 6 seksregels vanuit het lespakket 'Ik ben van mij!' (Movisie) toegevoegd. Ook is er sinds 2019-2020 meer aandacht voor genderdiversiteit.

2. Uitvoering

2.1 Materialen

- Draaiboek voor GGD'en: 'Love & Sense'. Liefdeslessen voor en door jongeren*;
- Docentenhandleiding 'Love & Sense'. Liefdeslessen voor en door jongeren*;
- Materialenoverzicht voor studenten*;
- Prezi's van de lessen '[Geslachtsorganen, menstruatiecyclus en anticonceptie](#)', '[Veilig vrijen, soa en Sense](#)';
- Draaiboek, [Prezi](#) en evaluatieformulier van de docententraining 'Love & Sense' leerjaar 2019-2020*;
- Uitgebreid evaluatiehandboek van het evaluatiebureau van de GGD, inclusief evaluatieplan, handleiding en vragenlijsten*;
- Evaluatieformulier voor de studenten die de Dag van de Liefde volgen*;
- Leskist '[Relaties en Seksualiteit VO](#)' van de GGD met daarin verschillende (les)materialen, waaronder het lespakket Lang Leve de Liefde*;
- Sense promotiematerialen die worden uitgedeeld op de Dag van de Liefde*.

* Op te vragen via de contactpersoon van de GGD.

2.2 Locatie en type organisatie

De interventie wordt uitgevoerd door docenten en studenten van het MBO, in samenwerking met een gezondheidsbevorderaar en verpleegkundige Seksuele Gezondheid van de GGD. De docententraining, lessenserie en Dag van de Liefde vinden plaats binnen de school, in een ruimte/lokaal met beschikking over een smartboard en verbinding met het internet. Eventueel kan in overleg de gastles over Veilig vrijen en Soa gegeven worden op de spreekuurlocatie van de GGD. Tijdens de Dag van de Liefde worden (afhankelijk van het aantal deelnemende studenten) lokalen gereserveerd in de buurt van elkaar. Ook is er 1 lokaal nodig als centraal punt waar alle materialen van de GGD worden bewaard en waar studenten naartoe kunnen bij vragen of problemen of het ophalen van benodigd materiaal. Hier is te allen tijde een docent of medewerker van de GGD aanwezig.

2.3 Opleiding en competenties van de uitvoerders

- MBO docenten voeren het merendeel van de lessen uit en beoordelen de peereducators op de Dag van de Liefde. Soms wordt de beoordeling ook in samenwerking met de GGD gedaan als dit wenselijk is. De docent die de lessen geeft, heeft een training van de GGD gevolgd over het lespakket Lang Leve de Liefde, de docentenhandleiding en alle andere materialen die beschikbaar zijn. De docent heeft affiniteit met het onderwerp seksuele gezondheid.
- Een gezondheidsbevorderaar en verpleegkundige van de afdeling Seksuele Gezondheid van de GGD geven twee gastlessen en zijn aanwezig op de Dag van de Liefde. De gezondheidsbevorderaar begeleidt daarnaast het gehele project van begin tot eind. De gezondheidsbevorderaar is hbo of wo opgeleid, expert op het thema Seksuele Gezondheid, heeft veel kennis van het lespakket Lang Leve de Liefde en de andere ondersteunende (les)materialen en kent de inhoud van de docentenhandleiding. De verpleegkundige is hbo of wo opgeleid, heeft de Sense opleiding gevolgd, voert spreekuren Seksuele Gezondheid uit en is expert op het thema Seksuele Gezondheid.

2.4 Kwaliteitsbewaking

Het project wordt jaarlijks door de gezondheidsbevorderaar, verpleegkundige en docent voorbereid en geëvalueerd. De belangrijkste onderdelen zijn de ervaringen van de docent, studenten en de GGD medewerkers. Van het voorbereidende gesprek en de evaluatie worden verslagen gemaakt door de gezondheidsbevorderaar, die worden teruggekoppeld aan de school en worden gebruikt om de interventie aan te scherpen. Ook wordt deze input gebruikt om jaarlijks aanpassingen te doen aan de lessenserie en

waar nodig aan de opzet van het project. Deze aanpassingen gelden dan voor alle MBO locaties waar het project actief is. Het beheer en de eindverantwoordelijkheid hiervan ligt bij de gezondheidsbevorderaars. De kwaliteit van de uitvoering van de lessen door de docent en de verpleegkundige alsmede de Dag van de Liefde worden op verschillende manieren gewaarborgd:

- De docent volgt de docententraining en kan de GGD op ieder moment consulteren voor advies;
- De GGD verpleegkundige is Sense geschoold en is BIG geregistreerd. Zij volgt regelmatig bijscholingen (bij o.a. Soa Aids Nederland) en is actief in uitvoering van seksualiteitshulpverlening;
- De peereducators worden door middel van de docentenhandleiding door de docent en GGD opgeleid om les te kunnen geven over Seksuele Gezondheid;
- De peereducators maken een draaiboek van hun eigen voorlichting, die door de docent (en GGD) beoordeeld wordt;
- Tijdens de Dag van de Liefde zijn docenten, GGD verpleegkundige en gb'er aanwezig tijdens de voorlichtingen van de peereducators. Op die manier wordt de kwaliteit van de voorlichting aan de eerstejaars studenten bewaakt;
- Op de Dag van de Liefde worden alle peereducators beoordeeld door docenten (en GGD) aan de hand van een beoordelingsformulier. Ook vullen de studenten die de Dag van de Liefde volgen aan het einde evaluatieformulieren in;
- De peereducators vullen een andere evaluatie in waarin de docent en de GGD worden beoordeeld.
- De GGD en de docent bespreken de uitkomsten van deze verschillende evaluaties gezamenlijk.

2.5 Randvoorwaarden

Om de interventie succesvol te laten verlopen moet aan een aantal randvoorwaarden worden voldaan:

- De interventie is onderdeel van de jaarplanning (incl. formatie en budget) van de GGD, de taakgroep Seksuele Gezondheid en het onderwijsprogramma van de deelnemende scholen;
- Er is draagvlak, inzet, betrokkenheid en inspraak van de GGD en de scholen;
- Draagvlak wordt gecreëerd doordat scholen enerzijds verplicht zijn om aandacht te besteden aan het onderwerp (kerndoel 43) en anderzijds ook de urgentie zien van de problematiek op school. Directie is betrokken en heeft de toezegging gedaan om het project Love & Sense op te nemen in het curriculum.
- Er is sprake van duidelijke in- en externe communicatie;
- De GGD geeft een docententraining 'Lesgeven in de Liefde' aan alle docenten die betrokken zijn bij het project;
- Minstens 10 studenten van een niveau 3 of 4 opleiding aan het MBO worden opgeleid tot peereducator;
- De peereducators worden verdeeld in groepen van maximaal 5 studenten. Per groep geven zij een voorlichting aan minimaal 10 eerstejaars studenten tijdens de Dag van de Liefde;
- De docentenhandleiding 'Love & Sense', zoals overeengekomen met de betrokken school, wordt inhoudelijk gevolgd. Er worden beoordelingscriteria aan de eindopdracht gekoppeld;
- Docenten besteden extra zorg aan nabespreking van de lessenreeks en de eindopdracht, omdat er Sense problematiek/casuïstiek bij studenten los kan komen. De GGD is beschikbaar en bereikbaar voor consultatie bij Sense problematiek;
- De school stelt ruimtes beschikbaar om de lessen en de Dag van de Liefde uit te voeren. Deze ruimtes moeten beschikken over een smartboard/scherm en internetverbinding;
- De GGD stelt materialen beschikbaar in de periode dat het project plaatsvindt;
- Het project wordt jaarlijks geëvalueerd en de uitkomsten hiervan worden meegenomen om het project te verbeteren.

2.6 Implementatie

Er zijn geen concrete plannen om Love & Sense landelijk te implementeren, maar er is een draaiboek beschikbaar voor andere GGD'en die in hun eigen regio aan de slag willen met Love & Sense. De GGD Noord- en Oost-Gelderland blijft interventie eigenaar. Het draaiboek en andere benodigde materialen zijn

openbaar en voor iedereen beschikbaar via het Loket Gezond Leven. Via het Loket Gezond Leven is tevens een contactpersoon te vinden voor vragen over het draaiboek, de interventie en de doorontwikkeling.

2.7 Kosten

In de tabel zijn de minimale kosten van het 'Love & Sense' programma beschreven, op basis van 60 peereducators en 150 eerstejaars studenten tijdens de Dag van de Liefde. Er worden Sense promotie materialen meegegeven zoals condooms, spiegeltjes, lippenbalsem of lolly's.

De school betaalt alleen de kosten van hun eigen personeel. De overige kosten, zoals de Sense promotiematerialen en de inzet van de GGD medewerkers, worden vanuit de subsidie Aanvullende Seksuele Gezondheid betaald. Dit is een subsidie die de GGD krijgt vanuit het Ministerie VWS.

Minimale totale kosten

Functie	Uren (in hele uren)	Uurtarief 2020 (in €)	Aantal uren x uurtarief (in €)	Bedrag (in €)
Gezondheidsbevorderaar	45	70,-	3150,-	
Verpleegkundige	21	70,-	1470,-	
(Epidemioloog)	(32)	(92,-)	(2944,-)	
Docent*	40	67,-	2680,-	
Sense promotiematerialen				600,-
Totaal	106		10.244,-	10.844,-

* De investering voor de school is ongeveer 40 uur. Hierin zijn de lessen, de lesvoorbereiding, de Dag van de Liefde en de docenttraining meegenomen.

3. Onderbouwing

3.1 Probleem

Uit de studies *Seks onder je 25e* (de Graaf et al., 2017; De Graaf, Kruijer, Acker & Meijer, 2012) blijkt dat laagopgeleide jongeren (VMBO en MBO) op allerlei aspecten van seksuele gezondheid meer risico lopen dan hoogopgeleide jongeren.

Ondanks deze wetenschap is er geen structurele aandacht voor seksualiteit binnen het MBO. Voor de studenten binnen de Zorg- en Welzijnssector is dit een nog groter nadeel, omdat zij in hun toekomstige beroep de vaardigheden en kennis moeten hebben om te kunnen praten (en mogelijk ook te adviseren) over seksualiteit met hun doelgroep. Daarbij is het dus belangrijk dat deze aankomende professionals niet alleen informatie over seksualiteit krijgen voor hun eigen gezondheid, maar deze kennis en kunde ook kunnen doorgeven aan anderen.

In de context van Love & Sense beschrijven we hieronder specifiek de aard, ernst, spreiding en gevolgen met betrekking tot ongeplande zwangerschap, soa, seksueel grensoverschrijdend gedrag en homonegativiteit.

Ongeplande/ongewenste zwangerschap

- Jongeren op het VMBO en MBO hebben vaker te maken met ongeplande en ongewenste zwangerschap: 2,7% van de laagopgeleide jongens en 6,5% van de laagopgeleide meisjes versus 1,0% van de hoogopgeleide jongens en 1,3% van de hoogopgeleide meisjes heeft ervaring met (ongeplande en/of) ongewenste zwangerschap (de Graaf et al., 2017).

Seksueel overdraagbare aandoeningen

- Laagopgeleide jongeren tussen de 15 en 25 jaar zijn een risicogroep voor soa. Bij 21,1% van de laagopgeleide jongeren en 15,9% van de hoogopgeleide jongeren die zich liet testen bij de GGD Noord- en Oost-Gelderland werd een soa gevonden (Thermometer Seksuele Gezondheid, GGD Noord en Oost Gelderland, 2018).
- Een onbehandelde soa kan ernstige gevolgen hebben, variërend van jeuk en ongemak tot aan ontstekingen en verminderde (of on)vruchtbaarheid (Mevisen & Kok, 2014).

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

- 16% van de laagopgeleide meiden en 4% van de laagopgeleide jongens heeft te maken gehad met seksueel geweld versus resp. 12% en 2% van de hoogopgeleide jongeren (De Graaf et al., 2017).
- 18% van de laagopgeleide meiden en 8% van de laagopgeleide jongens heeft een negatieve ervaring met sexting gehad in de afgelopen 6 maanden, versus resp. 11% en 5% van de hoogopgeleide jongeren (De Graaf et al., 2017).
- Jongeren die seksueel grensoverschrijdend gedrag mee hebben gemaakt geven aan gevoelens van verdriet te ervaren (15-45%), zich ongelukkig te voelen (31-48%), kwaad te zijn op zichzelf (29-47%), zich te schamen (24-49%) en zich niet meer goed te voelen bij seks (19-38%). Vrouwen en lager opgeleiden ervaren meer negatieve consequenties (Kuyper, de Wit, Adam, Woertman, & van Berlo, 2009).

Interne en externe homonegativiteit

- In 2017 heeft 23% van de jongens en 8% van de meisjes een negatieve houding ten aanzien van een jongen die zich meisjesachtig gedraagt. 17% van de jongens en 6% van de meisjes vindt het (helemaal) niet goed dat een meisje zich jongensachtig gedraagt. Twee meisjes die zoenen op straat wordt door 12% van de jongens en meiden afgekeurd, twee jongens die zoenen door 27% van de jongens en 13% van de meisjes. Terwijl slechts 5% van de jongens en 6% van de meisjes dit afkeurt bij een heterostel (De Graaf et al., 2017).
- Van de homoseksuele en biseksuele jongens twee op de vijf het afgelopen jaar uitgescholden vanwege de seksuele voorkeur, één op de zes bedreigd en één op de negen geschopt of geslagen.

Van de lesbische en biseksuele meisjes werd achttien procent uitgescholden, 4% bedreigd en minder dan 2% geschopt of geslagen (De Graaf et al., 2017).

- Kuyper (2014) geeft aan dat lesbische, homoseksuele en biseksuele (LHB) jongvolwassenen een lagere eigenwaarde hebben dan heteroseksuele jongvolwassenen. Zij hebben ook meer psychische problemen, vaker suïcidegedachten gehad en vaker een suïcidepoging gedaan (Kuyper, 2014).

3.2 Oorzaken

Uit de literatuur en onderzoek blijken verschillende determinanten belangrijk te zijn bij het verklaren van de hierboven beschreven problemen/gedragingen. Per probleem zijn de mix en het belang van de determinanten die bepalend zijn verschillend. We beperken ons hieronder tot een aantal voorbeelden van beïnvloedbare determinanten, omdat de opsomming anders te uitvoerig wordt. Bovendien komen dezelfde determinanten (zoals 'gebrekkige kennis') bij meerdere problemen naar voren.

Ongeplande en ongewenste zwangerschap

Bij de meeste jongeren die te maken krijgen met een ongeplande/ongewenste zwangerschap is er sprake van niet, inconsequent of inadequaat gebruiken van anticonceptie. Jongeren die minder kennis hebben, minder informatie over seks gehad hebben op school, minder over seks hebben gepraat met hun partner en een positievere attitude hebben ten aanzien van zwangerschap, gebruiken minder vaak consequent anticonceptie. Bij laagopgeleide jongeren is hier vaker sprake van. Laagopgeleide jongeren hebben minder kennis over anticonceptie, een lagere risicoperceptie, een negatievere attitude tav anticonceptiegebruik, en een lagere eigeneffectiviteit en interactiecompetentie. Zij hebben ook meer moeite met planning en voorbereiding, wat belangrijk is als het gaat om (correct en consequent anticonceptiegebruik). Daarnaast hebben lager opgeleide jongeren een positievere attitude ten aanzien van (jong) zwangerschap (zie o.a.: De Graaf et al., 2012; de Graaf et al., 2017; De Graaf, van Dijk & Wijsen, 2009; Cense & van Dijk, 2010).

Seksueel overdraagbare aandoeningen

Ook om een soa te krijgen moet er (uitzonderingen daargelaten) eerst sprake zijn van onveilig vrijen (niet, inconsequent of inadequaat gebruiken van anticonceptie). Zoals hierboven al beschreven, gebruiken laagopgeleide jongeren vaker geen, verkeerd of inconsequent anticonceptie. Factoren die daarbij een rol spelen zijn dat laagopgeleide jongeren minder kennis hebben over soa en anticonceptie, een lagere risicoperceptie ('dat overkomt mij toch niet'), een negatievere attitude tav anticonceptie hebben en een lagere eigeneffectiviteit en interactiecompetentie hebben (o.a.: De Graaf et al., 2012; de Graaf et al., 2017; De Graaf, van Dijk & Wijsen, 2009; Cense & van Dijk, 2010).

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Laagopgeleide jongeren hebben een lagere seksuele interactiecompetentie (= gevoelig zijn voor de wensen en grenzen van de ander, het (her)kennen van de eigen wensen en grenzen en deze kunnen communiceren met een ander), wat een rol speelt bij seksueel grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast spelen onder andere genderrollen, de 'dubbele moraal' (mannen moeten initiatief tonen, vrouwen niet te makkelijk zijn), het seksueel zelfbeeld, de relatie met de partner en onrealistische verwachtingen een rol. Laagopgeleide jongeren scoren hier ongunstiger op (zie o.a.: De Graaf et al., 2012; de Graaf et al., 2017; De Graaf, van Dijk & Wijsen, 2009; Cense & van Dijk, 2010).

Interne en externe homonegativiteit

Bij negatief gedrag ten aanzien van mensen die homoseksueel, lesbisch, biseksueel of transgender zijn spelen onder andere een negatieve 'homo-attitude', sekse (man-zijn), etniciteit (niet-Westers zijn), geen contact hebben met homoseksuelen, sterke overtuigingen over masculiniteit en attributie (homoseksualiteit is aangeleerd) een rol (zie o.a.: De Graaf et al., 2012; De Graaf et al., 2017; Keuzenkamp, 2010). Laagopgeleide jongeren hebben een relatief negatieve attitude ten aanzien van homoseksualiteit en gender non-conformiteit (De Graaf et al., 2017).

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

Hieronder worden twee procesevaluaties beschreven die zijn uitgevoerd op het MBO Aventus te Apeldoorn tijdens de schooljaren 2019-2020 en 2012-2013.

1. Evaluatie Peereducatie 'Love & Sense', MBO Aventus

Titel: Evaluatie Peereducatie 'Love & Sense'. Programma 2019/2020 MBO Aventus, locatie Apeldoorn.

Auteurs: C. Timmerman-Kok, E.J. van 't Hoff.

Organisatie(s): Evaluatiebureau Publieke Gezondheid, GGD Noord- en Oost-Gelderland.

Jaar van uitgave: 2020

Type onderzoek en onderzoeksmethode: Procesevaluatie. Mondelinge (groeps)interviews volgens een semigestructureerde vragenlijst bij de betrokken docent(en) en peereducators. Bij de studenten die de 'Dag van de Liefde' volgden is een schriftelijke vragenlijst afgenomen. De gesprekken en schriftelijke vragenlijsten zijn door de onderzoekers van het evaluatiebureau uitgewerkt en verwerkt in een evaluatieverslag.

Uitkomsten

Er hebben dit schooljaar 10 docenten meegedaan aan de docentenworkshop, 50 studenten zijn opgeleid tot peereducators en 120 studenten hebben op de 'Dag van de Liefde' voorlichting gekregen van de peereducators.

Uit de evaluatie blijkt dat het programma als succesvol wordt ervaren door zowel de docenten als studenten van het MBO. Door de goed uitgewerkte docentenhandleiding kon de interventie uitgevoerd worden volgens plan. De samenwerking tussen de GGD en het MBO en de organisatie van het project verliepen goed. De docenten voelden zich capabel genoeg om de lessen te geven. Daarnaast waren de docenten ervan overtuigd dat het doel van het programma om jongeren op het MBO verantwoorde keuzes te laten maken op het gebied van seksualiteit bereikt was. De peereducators waren ook tevreden over het project. De thema's, werkvormen en spellen werden over het algemeen goed ontvangen. De eerstejaars studenten die les kregen op de 'Dag van de Liefde' van de peereducators vonden het een leuke, interessante en leerzame dag. De meerderheid had nieuwe dingen geleerd en bijna alle studenten waren na afloop bekend met Sense. Er zijn ook verbeterpunten genoemd. Het is belangrijk dat alle docenten de docentenhandleiding blijven volgen en de lessen op dezelfde manier aanbieden, ongeacht of een school al langer meedoet aan het programma. Dit gebeurde nu niet altijd. Dit punt wordt meegenomen in de docententraining en het eindgesprek met de docenten.

Zowel de docenten als de peereducators vinden het belangrijk dat er in de module ook aandacht moet komen voor de positieve beleving van seksualiteit. Ook informatie over verscheidene (religieuze) normen en waarden op het gebied van seksualiteit werd door zowel de docenten als peereducators genoemd als mogelijke toevoeging aan de module. Dit punt wordt meegenomen in de lessenserie voor het schooljaar 2020-2021. De lengte van de 'Dag van de Liefde' blijft een discussiepunt. De peereducators en de 1^e jaars studenten geven aan dat de dag korter kan, terwijl docenten en GGD medewerkers ervan overtuigd zijn dat de lengte van de voorlichting de diepgang in de gesprekken bevordert. Vooralsnog behoudt de Dag van de Liefde een minimale duur van 4 uur (exclusief pauzes) en worden de peereducators hier beter op voorbereid in de lessen.

2. Evaluatie Peereducatie 'Love & Sens(e)uality', ROC Aventus

Titel: Evaluatie Peereducatie 'Love & Sens(e)uality'. Programma 2012/2013 ROC Aventus, locatie Apeldoorn.

Auteurs: J. Leerlooijer, C. Timmerman-Kok, S. Seegers & L. van Dijk.

Organisatie(s): Evaluatiebureau Publieke Gezondheid, GGD Noord- en Oost-Gelderland.

Jaar van uitgave: 2013

Type onderzoek en onderzoeksmethode: Procesevaluatie. Mondelinge (groeps)interviews volgens een semigestructureerde vragenlijst bij de betrokken GGD medewerker(s), docent(en) en peereducators. Bij de

studenten die de 'Dag van de Liefde' volgden is een schriftelijke vragenlijst afgenomen. De gesprekken en schriftelijke vragenlijsten zijn door medewerkers van het evaluatiebureau en gezondheidsbevorderaar(s) van de GGD uitgewerkt en verwerkt in een evaluatieverslag.

Uitkomsten

Deelname: 8 docenten, 25 peereducators en 60 studenten tijdens de Dag van de Liefde.

- De samenwerking tussen de GGD en de school verliep goed.
- Tijdens de lessen en op de 'Dag van de Liefde' was er een open en vertrouwelijke sfeer, waardoor er veel aandacht uit kon gaan naar persoonlijke ervaringen.
- De peereducators waarden de docentenhandleiding, de werkvormen en spellen.
- De studenten die les kregen op de 'Dag van de Liefde' vonden het een leuke en leerzame dag. De meerderheid had nieuwe dingen geleerd en bijna alle studenten waren na afloop bekend met Sense.
- In de module kan meer aandacht gegeven worden aan de onderwerpen 'Seks en sociale media' en ' Loverboys'. Ook het verloop van de 'Dag van de Liefde' en de beoordelingscriteria zouden eerder en vaker besproken kunnen worden.

5. Aangehaalde literatuur

- Aujolat, I., Libion, F. & Berrewaerts, J. (2010). Adolescent mothers' perspectives regarding their own psychosocial and health needs: A qualitative exploratory study in Belgium. *Patient Education and Counseling*, 81 (2010), 448-453.
- Cense, M. (2019). Navigating a bumpy road. Young people's negotiation of sexual agency in a normative landscape. Amsterdam: Academisch proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Cense, M., de Grauw, S., en Vermeulen, M. (2019). Gewoon het taboe eraf halen. Wat leerlingen willen in seksuele vorming. Utrecht: Rutgers.
- GGD Noord- en Oost-Gelderland (2018). *Thermometer Seksuele Gezondheid in Noord- en Oost-Gelderland 2018*. Geraadpleegd op 18 februari 2020, van <https://www.ggdnog.nl/media/1321/thermometer-seksuele-gezondheid-2018-ggd-noord-en-oost-gelderland.pdf>.
- De Graaf, H., van den Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D. & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25^e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Geraadpleegd op 13 februari 2020, van <https://seksonderje25e.nl/files/uploads/Onderzoeksboek%20Seks%20onder%20je%2025e%202017.pdf>.
- De Graaf, H., van Dijk, L. & Wijsen, C. (2009). Leefstijlcampagne seksuele weerbaarheid. Voorbereidend literatuuronderzoek. Utrecht: Rutgers Nisso Groep.
- De Graaf, H., Kruijer, H., van Acker, J. & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25^e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.
- Hehenkamp, L & Wijsen, C. (2017). *Landelijke abortusregistratie 2015*. Geraadpleegd op 12 februari 2020, van <https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF/LARrapportage2015.pdf>
- Khashan, S.A., Baker, N.P. & Kenny, C.L. (2010). Preterm birth and reduced birth weight in first and second teenage pregnancies: a register-based cohort study [electronic version]. *BMC Pregnancy and Child birth*, 10, 1471-2393. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kirby, B, Laris, B.A, & Roller, L.A (2006). *California Sex and HIV Education Programs: Their Impact on Sexual Behaviors of Young People Throughout the World*
- Kuyper, L., de Wt, J., Adam, P., Woertman, L. & van Berlo, W. (2009). *Laat je nu horen!* Geraadpleegd op 12 februari 2020 van [https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF-Onderzoek/Laat je nu horen 2009.pdf](https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF-Onderzoek/Laat%20je%20nu%20horen%202009.pdf)
- Mevissen, F. & Kok, G. (2014). *Lang Leve de Liefde. Docentenhandleiding Veilig en onveilig vrijen: de soa-poli. Bovenbouw havo/vwo*. Gedownload op 2 augustus 2016, van <http://www.langlevedeliefde.nl/docenten/bovenbouw/thema-3-onveilig-vrijen-soas>
- Onderwijsinspectie (2016). Omgaan met seksualiteit en seksuele diversiteit op scholen. Utrecht: Inspectie van het onderwijs. Verkrijgbaar via: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2016/06/01/rapport-omgaan-met-seksualiteit-en-seksuele-diversiteit>
- RIVM (2019). Seksuele en relationele vorming in het onderwijs. Een inventarisatie van ervaringen, behoeften en aanbod. https://www.loketgezondleven.nl/sites/default/files/2019-10/123693_011608_Preventie_Zwanger_TG_def_toegankelijk_0.pdf
- Rutgers/Soa Aids Nederland (2017). *Kerncijfers Leefstijlmonitor seksuele gezondheid*. 2016. Geraadpleegd op 13 februari 2020, van <https://www.rutgers.nl/sites/rutgersnl/files/PDF/Leefstijlmonitor%20SG%202016%20v%20nieuw.pdf>.
- De Vries, H., Dijkstra, M. & Kuhlman, P. (1988) Self-efficacy: The third factor besides attitude and subjective norm as a predictor of behavioral intentions. *Health Education Research*, 3, 273-282.
- De Wilde, M. (2009). *Onderzoeksrapport: Socio-demografische kenmerken tienerouders in Vlaanderen*. Beschikbaar op: <http://www4.vlaanderen.be/sites/svr/afbeeldingennieuwtjes/welzijn/bijlagen/2009-09-21-tienermoeders.pdf>

6. Praktijkvoorbeeld

Het is de eerste dag van het project 'Love & Sense'. De docent is zojuist begonnen aan de eerste les. Een aantal studenten geven aan dat ze weinig zin hebben in deze lessen. Ze weten toch alles al. Wanneer gevraagd wordt wie er in het verleden al eens seksuele voorlichting heeft gehad op school of thuis, steken er een paar de vinger op. De meeste kennis hebben ze opgedaan op internet of in hun eigen vriendengroep. En daar steken wij handig op in met dit peer-to-peer project: 'jongeren leren van jongeren'. En in dit geval: studenten uit het vierde leerjaar (peereducators) geven voorlichting aan eerstejaars studenten.

Wanneer het gaat over soa's en anticonceptie, de lessen die gegeven worden door de verpleegkundige Seksuele Gezondheid, luisteren de jongeren aandachtig. Ook de lessen waarin spelletjes worden gedaan, gediscussieerd wordt en ervaringen worden uitgewisseld vallen in de smaak. De studenten bereiden zich vol enthousiasme voor op hun eindopdracht: een eigen voorlichting tijdens de 'Dag van de Liefde' organiseren. Op deze dag zijn de peereducators al vroeg in de weer, ze maken hun klaslokaal gezellig om een warme sfeer te creëren. Sommigen zijn een beetje zenuwachtig en bang voor 'rare' vragen, anderen zijn volledig ontspannen en hebben op alle vragen een antwoord paraat. Het is mooi om te zien en te ervaren met hoeveel enthousiasme de studenten aan het werk zijn. Ze krijgen steeds meer zelfvertrouwen om dit intieme onderwerp met hun leeftijdsgenoten te bespreken.

Aan het einde van het project geven veel peereducators toe dat de Love & Sense lessen toch wel erg leuk en leerzaam waren. Ze hebben door het project veel nieuwe kennis en vaardigheden opgedaan, die ze kunnen toepassen en overdragen op anderen.

'Ik heb best veel nieuwe dingen geleerd, dat had ik niet verwacht. Die informatie kan ik goed gebruiken als ik later met jongeren ga werken.' (MBO student, 21 jaar)

Ook de studenten die de voorlichting van de peereducators gevolgd hebben vonden het een geslaagde dag: *'Ik vond het erg leuk om voorlichting te krijgen van jongeren van mijn eigen leeftijd. Dat praat toch makkelijker.'* (MBO student, 18 jaar)

Bekijk ook deze video die gemaakt is over het peerproject Love & Sense naar aanleiding van de Lang Leve de Liefde Award 2020: <https://lnkd.in/gBDVYVZ>